

2023-yil. 1-son.

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Elektron jurnal

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Я ПРЕПОДАВАНИЕ
ЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Электронный журнал

L LANGUAGE AND LITERATURE
TEACHING

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Electronic journal

ISSN 2010-5584

«Til va adabiyot ta'limi» «Преподавание языка и литературы» «Language and literature teaching»

Ilmiy-metodik jurnal / научно-методический журнал

2023-yil
1
son

Bosh muharrir:

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Baxtiyor Saidov
Dilshod Kenjayev
Nizomiddin Mahmudov
Nargiza Rahmonqulova
Yorqinjon Odilov
Nasirullo Mirkurbanov
Jabbor Eshonqulov
Valijon Qodirov
Baxtiyor Daniyarov
Abdurahim Nosirov
Tolib Enazarov
To'liqin Saydaliyev
Ravshan Jomono
Zulxumor Mirzayeva
Qozoqboy Yo'ldoshev
Tajixon Sabitova
Salima Jumayeva
Nilufar Namozova
Qayum Baymirov
Manzar Abdulkayrov
Lutfullo Jo'rayev

(bosh muharrir o'rinbosari)

Alijon Safarov (elektron nashr uchun)
Madina Nuriddinova (elektron nashr uchun)
Latifa Xudayqulova (elektron nashr uchun)

Muharrirlar:

Nilufar Namozova
Nigora Uralova
Emma Torosyan
Nargis Bobodjanova

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10, (71) 233-03-45, (71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyot@umail.uz
vab-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

M U N D A R I J A

TAHLIL

Shodiya A'zamova. "Shaytonning Tangriga isyoni" asarining tahlil va talqini	2
Xasan Gafforov. Gender lingvistikasining dolzarb muammolari	4
Zebo Umarova. Zamonaviy tilshunoslikda xalqaro turizm terminologiyasidagi innovatsiyalar	6
Manzar Abdulkayrov. Navoiy asarlaridagi shahdoshlik hosil qiluvchi so'zlar tahlili	8
Ravshan Niyozov. Jon Grishamning "Qotillik payti" asaridagi zamon va ijtimoiy munosabatlar kategoriyasining badiiy talqini	9
Darmonoy O'rayeva, Dilorom Jo'rayeva. Anbar Otin ijodida gender tenglik talqini	10
Sadoqat Mamajonova. Navoiy dahosini anglash	12
Maftuna Xalova. Ayollar she'riyatida davr va janr poetikasi	14

TILSHUNOSLIK

Elena Surmilova. Feminization of the english language in modern social context	16
--	----

TADQIQOT

Yo'ldosh Rahmatov. Xalq maqollari va obrazli tafakkur	18
Nodira Mirhaydarova. Rus tilidagi "Духовность" umumiy semali leksemalarning o'zbek tiliga tarjimai	21
Murotali Latipov. Is'hoqxon ibrat asarlari leksikasida o'zlashma qatlam so'zlar va davr neologizmlari	24
Raxmatulla Norbekov. So'z san'atini maktabda germeneytik mezonlar bilan o'rganish	27
Mansurbek Masharipov. Mahmudxo'ja Behbudiy publitsistikasida arabcha o'zlashma sinonim birliklar	30
Farrux Yuldashev. Lingvoma'naviyatshunoslik: lingvokulturologiya va aksiolingvistikaga munosabat	33
Ra'no Ashurova. Système ponctuel français: historique et état actuel	36
To'xtamurod Rajabov. Badiiy ko'chma vositasida yangi ma'no hosil qilish shakllari	38
Madina Rashidova. So'z-gaplar tasnifi	40
Sardor Sherkulov. U.Folknerning "Shovqin va g'azab" romanida obraz tipologiyasi va nuqtayi nazarlar xilma xilligi	43
Saodat Muminova. Bobur ma'naviy-intellektual yetuk shaxs	45
Norbek Yunusov. Ingliz va o'zbek tillarida fe'l-atvor ifodalovchi sifatlarning lingvistik tavsifi haqida	47
Gulnora Ergasheva. Teaching english in preschool institutions	50
Gulsanam Sanayeva, Mirshod Abdurahmonov. Ingliz tili fanini o'zlashtirishda tinglab tushunish topshiriqlarining ahamiyati	53
Ma'sud Jabborov. Millatlararo tutuvlik va diniy bag'rikenglik o'zbek xalqining yuksak qadriyatidir	54
Mohigul Alimardonova. Beshinchi sinf ona tili mashg'ulotlari uchun berilgan mashqlar doirasida o'qib tushunish metodlari	55
Nafisa Obidova. Hikoyada badiiy-psixologik kechinma tasviri	57
Dildora Omonova. O'quvchilarning lingvistik kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy-metodik asoslari	59
Zarina Sayliyeva. Ibrohim Haqqulning fikr aytish mahorati	62
Dilora Sidiqova. Masofaviy ta'lim tushunchasi va uning ahamiyati	64
Gulbahor Hasanova. Mumtoz asarlarni o'qitishda muammasolar tahlili	66
Feruza Matenova, Djamilya Abduganiyeva. Types of translation and its main classifications	68
Zebiniso Belmuradova. Xiazm va takror figuralar	70
Tumaris Kabulova. The problem of identity in the american literature of post second war period	72

Zebiniso Bekmuradova,
Alisher Navoiy nomidagi o'zbek tili va
adabiyoti universiteti
Xorijiy tillar kafedrasida o'qituvchisi

XIAZM VA TAKROR FIGURALAR

(fransuz va o'zbek tillaridagi misollar asosida)

Annotatsiya: Ushbu maqolada xiazmning qurilishi bugungi kungacha eng kam o'rganilgan stilistik figuralardan biri sifatida muhokama qilinadi. Ushbu maqolada adabiy nutqda variativ uslub sifatida qo'llaniladigan xiazmning stilistik texnikasi ko'rib chiqilib, uning stilistik xususiyatlari, maqsadlari va ekspressiv-emotsional tomonlari va unga o'xshash figuralar haqiqiy materiallar asosida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: xiazma, stilistika, stilistik figura, stilistik rangtasvir, ekspressivlik, emotsionallik, sintaktik parallelizm.

Annotation: This article discusses the construction of chiasmus as one of the least studied stylistic figures to date. This article examines the stylistic technique of chiasma, which is used as a variation style in literary speech, and analyzes its stylistic features, goals and expressive-emotional sides on the basis of authentic materials.

Keywords: chiasm, stylistics, stylistic figure, stylistic painting, expressiveness, emotionality, syntactic parallelism.

Аннотация: В данной статье рассматривается конструкция хиазма как одной из наименее изученных стилистических фигур на сегодняшний день. В данной статье рассматривается стилистический прием хиазмы, которая используется как разновидность стиля в художественной речи, и анализируются ее стилистические особенности, цели и экспрессивно-эмоциональные стороны на основе аутентичных материалов.

Ключевые слова: хиазм, стилистика, стилистическая фигура, стилистическая картина, выразительность, эмоциональность, синтаксический параллелизм.

Bugungi kunda xiazm ko'plab she'riy asarlarda, matnlarda va ko'plab maqollar, aforizmlar, tez aytishlarda ularning ohangdorligini, emotsionalligini oshiruvchi stilistik figura sifatida soha mutaxassislari ko'proq e'tiborini tortmoqda. U fransuzcha matnlar [4, b. 207-209], she'rlar va bir nechta Yevropa tillari materiallari asosida bitta asarda [2] o'rganilib, lug'atlarda qisqacha eslatib o'tilgan [4, b. 305; 9]. Shu bilan birga xiazm va unga o'xshash takroriy figuralarni bir biridan farqlash muammosi alohida o'rganib chiqilmagan. Xiazmlarni o'rganish jarayonida xiazmga o'xshash, ammo unga mos kelmaydigan ko'plab figuralar soni aniqlandi va bu xiazmni boshqa takroriy figuralardan farqlash kerakligini anglatadi. O'rganishlarimiz davomida shuni aniqladikki, tilshunoslikda xiazmning bir nechta turlari mavjud: «kengaytirilgan», sof sintaktik va ikki marta takrorlanadigan (antimetabol) xiazm. Xiazmning oxirgi turi uchun sintaktik xiazm xususiyati (teskari paral-

lelizm) majburiy bo'lib, unga simmetriya bilan ikkilangan leksik takror qo'shiladi [4, 6. 47]: (1) *Le roman est l'histoire du présent, tandis que l'histoire est le roman du passé. G. Duhamel. Roman bugungi kunning tarixidir, tarix esa o'tmishning romanidir. J. Dyumel.*

Och bola to'q bola bilan o'ynamaydi, To'q bola och bolani o'ylamaydi. (Maqol) 117-bet Ushbu maqolda xiazmning aynan oxirgi turi ko'rib chiqiladi, chunki u sintaktik jihatdan ifodali va murakkabroqdir. Bundan tashqari, xiazmning barcha uch turi alohida o'rganish va turli usullarni talab qiladi. Ushbu maqolaning maqsadi umumiy jihatlar va farqlar nuqtayi nazaridan xiazm bilan ba'zi bir o'xshashliklarga ega bo'lgan takrorning asosiy figuralarini tasvirlashdan iborat. Biz to'plagan materialni o'rganish xiazmdan farqlash kerak bo'lgan noxiastik bayonotlarning tasnifini quyidagi sxema shaklida taqdim etishga imkon berdi.

1-Sxema. Noxiastik birikmalar

Stilistik figuralar		
Xiazmning ajralmas tarkibiy qismlari bo'lgan figuralar	Xiazmda ishtirok etishi mumkin bo'lgan, ammo talab qilinmaydigan figuralar	Xiazmdan farqlash kerak bo'lgan figuralar
Antiteza Inversiya Paral-lelizm Takror	Tajnis Poliptot Derivatsiya Silleps Izokolon Paragmenon	Birikish Halqa Zanjir takror Akrofonik almashtirish Mezarxiya Mezodiplozis Ploka Epanod

Xiazmga moyil bo'lgan
boshqa konstruksiyalar

Shaklan xiazmdan farq qiluvchi birikmalar

Mazmunan xiazmdan farq qiluvchi birikmalar

1. Simmetriyasiz takroning mavjudligi.
2. Ikkiilangan leksik takrorsiz parallelizm.
3. ABBA formula bo'yicha bayonotlar (takroning to'rt elementidan birining mavjud emasligi)
4. Faqat bir so'zning takrori, ikkinchi takror o'rniga bog'lovchi antiteza.

1. Xiazmning ikkinchi qismini «aksincha» kabi so'z bilan almashtirish.
2. Takroriy so'zni olmosh bilan almashtirish, xiazmning boshqa elementlarining mavjudligi.

Biz ushbu maqolada xiazmni boshqa takroriy figuralardan farqlash maqsadida quyidagi sxemaning markaziy qismini o'rganib chiqishni tavsiya qilamiz. Noxiastik bayonotlarga o'tishdan avval, xiazm misoliga murojaat qilamiz (2) *Adore ce que tu as brûlé et brûle ce que tu as adoré. Saint Remi. Yondirgan narsanga sajda qil, sajda qilganingni yondir Avliyo Remi. On ne saurait être sage quand on aime, ni aimer quand on est sage. Inson sevsa dono bo'lolmaydi, dono bo'lsa seva olmaydi. (Publius Syrus)* Ushbu sitata xiazmning klassik sxemasi bo'lib, xiazmik tuzilishining barcha tarkibiy qismlari aniq va oson aniqlanadi. Shunday qilib, biz ABBA sxemasi bo'yicha **ikkiilangan leksik takroni** (adore- brûlé - brûle - adoré), iboraning simmetrik, oynali [4, b. 42] qurilishini, sintaktik rollar [1, b. 26] almashinuvi bilan birga teskari parallelizmni ko'ramiz: «adore»- ikkinchi shaxs, birlik soni, buyruq mayli, «tu as brûlé»- ikkinchi shaxs, birlik soni, o'tgan zamon (Passé Composé), «brûle» – yana bir bor ikkinchi shaxs, birlik soni, buyruq mayli va nihoyat «tu as adoré» - yana ikkinchi shaxs, birlik soni, o'tgan zamon (Passé Composé). Quyidagi ikkinchi misolimizda ham (être sage- aime - aimer - est sage) teskari parallelizmni ko'rishimiz mumkin: «être sage»-infinitiv, «aime uchinchi shaxs, birlik soni «est sage»- uchinchi shaxs birlikda hozirgi zamon (Présent), «aimer»-infinitiv. Shunday qilib, birinchi shakl uchinchisiga, ikkinchisi esa to'rtinchisiga o'xshaydi. Biz ko'rib chiqayotgan xiazm, sof sintaktikdan farqli o'laroq, so'zlarning takrorlanishi tufayli notanish tilda ham matnda osongina taniladi. Ammo bu yerda biz xiazm bilan bog'liq bo'lmagan bir qator takroriy figuralarni ko'rishimiz mumkin: birikish (qo'shilish), halqa (doira, epanadiplozis), zanjir takror (epiploka), akrofonik almashtirish (kontrepetriya), mezarxiya, mezodiplozis, ploka, epanod. Ushbu qatordagi figuralar nisbati modeli 2-sxemada ko'rsatilgan.

2-Sxema. Xiazm va takror figuralari nisbati

Takror
figuralari

XIAZM

Fonetik xiazm (akrofonik almashtirish) fonetik darajadagi xiazmdir (tovush xiazmi) [5, b. 804], uning leksik xiazm bilan nisbati 1-jadvalda ifodalangan. Jadval-1 Leksik va fonetik darajadagi xiazm

Takror darajalari	Xiazm bosqichi	Figuraning nomi
So'z	Leksik xiazm	Ikki marta takrorlangan xiazm (anti-metabola)
Harf, tovush	Fonetik xiazm	Akrofonik almashtirish

(3) *Il disait qu'il n'y avait qu'une antistrophe entre femme folle à la messe et femme molle à la fesse. François Rabelais.. Франца Рабле.* Umumiy tomoni-bu takroning ABBA tartibida joylashtirilgan to'rtta so'zda to'planganligi. Ammo leksik xiazmda [5, b. 804] so'zlar, akrofonik almashtirishda esa harflar va ular bilan birga tovushlar takrorlanadi. Xiazm bilan umumiy xususiyatlarga ega bo'lgan boshqa takror figuralar qatorida, birinchi navbatda, birikish (4-misol) va halqani alohida ko'rib chiqish lozim. Fonetik xiazmning leksik xiazm bilan bir qator o'xshash va farqli tomonlari mavjud.

Mais si l'on veut les séparer
Le coudrier meurt promptement,
Le chèvre feuille mêmement.
Belle amie, ainsi est de nous :
Ni vous sans moi ni moi sans vous.
C'est comme cela que je te vois
Pays fou des arbres sages
Pays sage d'herbes folles
Paysage, paysage.

- J'ai inventé un système pour la purification de l'eau qui va contenter à la fois les gens de Londres et ceux de Paris. Suppose un siphon qui réunit et la Tamise et la Seine...

- Alors ?

- Alors, les eaux de **Seine** seront **tamiseés** et les eaux de la **Tamise** seront **saines**.

(4) *Qui se venge en secret, en secret en fait gloire. Pierre Corneille. O'zi uchun yashirincha qagloir.*

sos olgan kishi bu bilan yashirinchaxatrlanadi. Pyer Kornel. (5) Savoir ce que tout le monde sait, c'est ne rien savoir. Hamma bilgan narsani bilish hech narsani bilmaslikdir.

Shuni ta'kidlash kerakki, yuqorida tavsiflangan takror figuralardan tashqari, xiazmdan farq qilish kerak bo'lgan juda ko'p xistik bo'lmagan birikmalar mavjud.

Adabiyotlar

1. Mamajonov A. Qo'shma gaplarda antetiza. // O'zbek tili va adabiyoti, 1990, 6-son, 27-30-betlar.
2. Omonturdyev J. Sintaktik takrorlar. // O'zbek tili va adabiyoti, 1971, 34-37-betlar.
3. Береговская Э. М., Верже Ж.-М.. Занятная риторика = Rhetorique amusante. Москва : Языки русской культуры, 2000. С. 47.
4. Квятковский А.П. Поэтический словарь. –М.: 1966, 325 с.
5. Мирзаев И.К. Проблемы лингвopoэтической интерпретации стихотворного текста (на материале современной узбекской поэзии). Дисс.д-ра филол.наук. – Т.: 1992.
6. Балли, Шарль. Французская стилистика. – М., 1961, 394 с.
7. Dictionnaire Hachette. Paris, 2004. P. 305

